

לכבוד: _____

ינואר 2010

דוח מכון תודעה בנושא:

התייחסות האקדמיה בישראל לסוגיית הזנות

מכון תודעה - עמותה ללא כוונות רווח (מלכ"ר) שמטרתה העיקרית היא העלאת פניה והשלכותיה של תופעת הזנות, פורנוגרפיה וניצול מיני מסחרי של בני אדם לראש סדר היום החברתי. מכון תודעה הוא הנציג הישראלי הרשמי של ה- IAF (הפדרציה האבוליסיוניסטית הבינלאומית) שהוקם לפני 123 שנה בידי ג'וזפין בטלר. מכון תודעה פעיל בזירה הציבורית מעל לעשר שנים. משימת העמותה כארגון אקטיביסטי היא יצירת שינוי תודעתי הן בקרב הגופים השלטוניים והן בקרב הציבור הרחב, בתפיסת תופעת הזנות כתופעה שבמהותה פגיעה בזכויות אדם בסיסיות ומציאות של אלימות כרונית. כמו כן מכון תודעה מספק תמיכה וסיוע טיפולי לשורדות ושורדי זנות שפונים לעמותה.

ליקטה נתונים, כתבה וערכה בהתנדבות: סמדר יבור
הדוח נכתב ביעוץ ובשיתוף: לאה גרינפטר גולד ועידית הראל שמש

תוכן עניינים:

4 הקדמה

5 קרימינולוגיה

6 סוציולוגיה

7 עבודה סוציאלית

9 משפטים

11 לימודי נשים ומגדר

13 לימודי חינוך והוראה, לימודי פסיכולוגיה

14 סיכום ומסקנות

הקדמה:

עמותת תודעה רואה בתופעת הזנות תופעה חברתית קשה, בה מנוצלים נשים וגברים הנמצאים במצוקה. אנו שוללים תפיסות שרואות בחירה בעיסוק בזנות, וטוענים שמרבית הנמצאים בזנות, התדרדרו אליה בשל סיבות פסיכולוגיות, משפחתיות, חברתיות, כלכליות ואחרות. מכון תודעה קורא למאבק בתופעת הזנות, היא העבדות מודרנית. כמו כן, אנו מגויסים לשינוי תודעתי בחברה כלפי תופעת הזנות. אנו מחויבים לשינוי התפיסות המעוגנות במיתוסים שונים כמו "הזנות כמקצוע העתיק בעולם", "כסף קל ומהיר", "סטודנטיות שכך מממנות את התואר" ועוד. המציאות הידועה לנו היא קשה ואלימה. חיי הזנות כוללים חוויות טראומטיות חוזרות ונשנות, התמכרויות, השפלה ואיבוד הכבוד האנושי הבסיסי.

מוקד חשוב להבניית תפיסות חברתיות והתייחסות חברתית הוא האקדמיה. באמצעות בחינה, דיון ומחקר אקדמי של סוגיות שונות הקשורות בעולם הזנות - יגדל סל הידע הקיים עליהן, הן יובאו לתודעת רבים, ואף יגיעו לאנשי שדה בתחומים בהם יש ממשק בין האקדמיה לתחומים אחרים.

על כן, עמותת מכון תודעה ביקשה לבדוק את נושא ההתייחסות לתופעת הזנות, בקרב העולם האקדמי בישראל, נכון להיום. במסגרת הבדיקה, נשלחו בקשות למידע לגבי המחקר וההוראה בנושא זה למוסדות האקדמיים השונים, במספר פקולטות. נשאלו בעניין בתי הספר לעבודה סוציאלית, המחלקות לקרימינולוגיה, לסוציולוגיה, למשפטים, לימודי המגדר, הפסיכולוגיה, החינוך וההוראה - בחמש האוניברסיטאות ובמספר מכללות.

מסקנות מכון תודעה מהדוח כפי שיפורטו בחלק הסיכום, מצביעות

על כך שההתייחסות לתופעת הזנות הינה מועטה ולא מספקת

להלן פירוט המידע שהועבר אלינו. יש להעיר, כי קיימים מספר אנשי אקדמיה אשר פועלים במספר פקולטות ולא ניתן להפריד את פועלם בין הדיסציפלינות השונות. כמו כן ראוי לציין כי ייתכן וקיים מידע נוסף על פעילות אקדמית בנושא, שלא הגיע לידינו.

נבקש להודות לכל אנשי האקדמיה ששיתפו פעולה והקדישו לנו מזמנם.

החוגים לקרימינולוגיה:

לימודי קרימינולוגיה נערכים באוניברסיטת בר אילן, באוניברסיטה העברית ובאוניברסיטת חיפה. כמו כן נבדקו המכללות האקדמיות אריאל ואשקלון. באופן מסורתי תופעת הזנות נתפסה כסטייה חברתית והעוסקים בה "סוטים" ועוברי חוק. לכן בחרנו לבדוק האם קיים עיסוק בתופעה בחוג זה. בנוסף, בוגרי החוגים שיבחרו לעסוק בתחום הקליני ייתכן ויהיו אלו שיבואו במגע עם אוכלוסיית הנשים והגברים בזנות, וקיימת חשיבות עליונה להבנתם המלאה את תופעת הזנות.

- **באוניברסיטה העברית** החוג לקרימינולוגיה פועל תחת הפקולטה למשפטים. פרופ' מימי אייזנשטדט, ראש המכון לקרימינולוגיה ומרצה בכירה בפקולטה למשפטים ובביה"ס לעבודה סוציאלית, מלמדת קורס חובה לסטודנטים מצטיינים הדן בנושא של תגובות חברתיות לפשיעה ולסטייה, ובמסגרתו עוסקת בנושא ההבניה החברתית של הזנות; ד"ר נאדירה שלהוב-קיבורקיאן עוסקת בנושא הזנות גם במסגרת לימודי העבודה הסוציאלית. גישתה רואה בעוסקים בזנות קורבנות ובלקוחות פושעים (ראה פירוט בע"ס). ד"ר עודדה שטיינברג מלמדת סמינר בנושא של פשיעת נשים. במסגרת הסמינר היא מתייחסת לקשר שנמצא במחקרים רבים בין תופעות חברתיות של זנות, התעללות וקורבנות לבין עיסוק בפשיעה של נשים.
- **באוניברסיטת בר אילן** פרופ' שרה בן דוד, ראש המחלקה לקרימינולוגיה, מדווחת על התייחסות מסוימת לנושא, אך באופן מרכזי יותר קיימת התייחסות לנושא סחר בנשים; ד"ר גילה חן מלמדת קורס בנושא פשיעת נשים, במסגרתו היא מלמדת על תופעת הזנות ועל נושא הסחר בנשים. מחקריה מתמקדים בנושא פשיעת נשים ונשים אסירות; ד"ר אפרת ויגנסקי היא קרימינולוגית המלמדת בחוג המשולב למדעי החברה. היא מתייחסת לתופעת הזנות והסחר בנשים בקורס "סטייה חברתית", ובוחנת אותה דרך תיאוריית ההבניה החברתית - ההתייחסות לזנות ולעוסקות בזנות באספקט היסטורי - חברתי. כמו כן, היא מתייחסת לתיאוריות הפמיניסטיות ולעמדות השונות לגבי זנות ומיסודה.
- **באוניברסיטת חיפה** קיימת מגמה לקרימינולוגיה כחלק מהחוג לסוציולוגיה. אינם מתייחסים לנושא.
- **במכללת אשקלון** ד"ר גבריאל קאבאליון מלמד קורסים בנושא סחר בנשים, כתב שני מאמרים בנושא סחר והשתתף במספר כנסים. הדגש שלו מושם על התגובה החברתית לתופעה, ובעיקר ההכחשה הציבורית. אינו מתייחס לזנות מקומית; ד"ר גילה חן מלמדת קורסים דומים לאלו שמעבירה באוניברסיטת בר אילן.
- **במכללת אריאל** קיימת התייחסות לתופעת הסחר בנשים למטרת זנות.

החוגים לסוציולוגיה:

במסגרת החוגים לסוציולוגיה, תחום העוסק בחקר החברה האנושית, ניתן לראות עיסוק בתופעת הזנות, מתוך ההיבט החברתי וההבניות התרבותיות.

- **באוניברסיטה העברית ד"ר עזיזה כוזם** מלמדת קורס מגדר בפרספקטיבה רב תרבותית, ובמשך שבועיים עוסקת בנושא הזנות. בקורס עולות מספר שאלות חשובות לגבי הפוליטיזציה של המאבק בתופעה; בעבר חקר **פרופ' נחמן בן יהודה** את נושא הזנות במגזר הערבי.
- **באוניברסיטת תל אביב פרופ' חנה הרצוג** עוסקת בנושא במסגרת קורסים בנושאי מגדר, הגירה וכדו'. הנחתה את **ענת זרחין** בעבודת MA בנושא זהויות ופוליטיקה של זהויות של נשים ישראליות בזנות.
- **באוניברסיטת בר אילן ענת לביא - גזית**, מלגאית הנשיא ומתנדבת במכון תודעה, חוקרת את הזמנים בחייהן של נשים שבהן הן פונות לחליפין של מין וכסף; **ד"ר אורנה ששון לוי** מתייחסת לנושא תוך כדי התייחסות לתיאוריות פמיניסטיות בשיעור אחד בקורס מבוא לסוציולוגיה; **ד"ר אורלי בנימין** מלמדת במסגרת פסיכולוגיה חברתית קורס "התנהגות תוקפנית" ובו התייחסות לנושא. לדבריה: "זנות, כמו פורנוגרפיה ואונס מנותחת בקורס כתופעה מיוצרת חברתית על-ידי המדיניות הציבורית." את עיקר דבריה שואבת מספר של קבוצת פמיניסטיות אמריקאיות - "Violence against women"; **ד"ר גלית דשא** מלימודי המגדר מלמדת גם בחוג לסוציולוגיה קורסים בנושא.
- **באוניברסיטת חיפה פרופ' דבורה ברנשטיין** פרסמה את הספר "נשים בשוליים, מגדר ולאומיות בתל אביב המנדטורית" (2008), בו מתארת את תופעת הזנות בתקופה זו. **פרופ' גוסטבון מש** מתייחס בקצרה מאוד לנושא בתוך קורס סטייה חברתית. מתמקד בהתייחסות החברתית לזנות, בסטנדרטים הכפולים בחברה בקשר לפעולות גברים/נשים.
- **באוניברסיטת בן גוריון** לא התקבלה תשובה.
- **באוניברסיטה הפתוחה** אין עיסוק בנושא הזנות והסחר בנשים.

בתי הספר לעבודה סוציאלית:

תחום העבודה הסוציאלית הינו תחום אקדמי אשר נמצא בקשר הדוק עם השדה ולו פן פרקטי מובהק. עד לשנים האחרונות כמעט ולא היה עיסוק בתופעת הזנות בתחום העבודה הסוציאלית, דבר שהתבטא גם בואקום שהתקיים מצד שירותי הרווחה בשטח. בשנת 2009 החל לפעול פרויקט ארצי בשיתוף משרד ראש הממשלה והרווחה ומשרדים נוספים למען נפגעות תופעת הזנות. חשיבות גדולה ביותר קיימת לחקר הזנות בתחום העבודה הסוציאלית בשל כך שאוכלוסיית הנשים, הגברים, הנערים והנערות העוסקים בזנות, נמצאים לרוב בטיפולן של מערכות הרווחה.

- **באוניברסיטה העברית** חוקרת שעוסקת בנושא היא **ד"ר נאדירה שלהוב קבורקיאן**. היא מלמדת על הנושא במספר קורסים שלה, גם בחוג לקרימינולוגיה, כמו "נשים ורווחה", "מגדר וזכויות אדם", "סטייה חברתית". הסטודנטים נדרשים לאסוף ולנתח החלטות משפטיות בתחום. כמו כן קיים שתוף פעולה עם עו"ד נעמי לבנקרון. קיימת קבוצת סטודנטים אשר במהלך השנה ביצעו עבודות בהתנדבות בנושא זה ואף הוציאו נייר עמדה. התייחסותה לנושא רואה בלקוחות פושעים ובעוסקים בזנות קורבנות.

- **באוניברסיטת תל אביב** **ענת גור** כתבה את הספר החשוב "מופקרות - נשים בזנות" (2008) בהסתמך על מחקרה האיכותני בנושא "חוויתן של נשים שעסקו בזנות רחוב בישראל" (2004), פרסמה מס' מאמרים בנושאים - הקשר בין גילוי עריות לכניסה לעולם הזנות, נשים מכורות והקשר בין התמכרות לזנות ועוד. היא אף יזמה והשתתפה במספר כנסים בנושא. ענת גור רואה בעוסקים בזנות קורבנות של אירועי חיים הרסניים, ובלקוחות תוקפים ועבריינים. כמו כן כתבה יחד עם ציפי נחשון גליק - מפקחת ארצית לטיפול באלימות במשפחה במשרד הרווחה, את התוכנית הלאומית להוצאת נשים ממעגל הזנות; **פרופ' עינת פלד** הנחתה בעבר מס' סטודנטים בעבודתם לתואר MA (ביניהם ענת גור) בנושא, ומנחה כיום קבוצת סטודנטים לתואר MA בנושא תפיסות על זנות, כאשר המיקוד הוא בתפיסותיהם של עובדים סוציאליים, לקוחות וחיילים קרביים. כמו כן ד"ר פלד מקיימת פרויקט מחקרי יחד עם **ליה לוין** ולשכות הרווחה בעיריית ת"א בנוגע לעמדות מטפלים בנוגע לתופעת הזנות. היא אף עמדה בקשר עם הגורמים הרלוונטיים להקמת "סלעית" - הפרויקט הממשלתי לסיוע לנשים במעגל הזנות בתל אביב. ד"ר פלד מלמדת את הנושא במסגרת הקורסים "אלימות נגד נשים" ו"היבטים פסיכו-סוציאליים של נשים: מצוקות ודרכי התערבות"; **פרופ' גיורא רהב** הנחה את **נחמה דיוויס** בעבודת MA בנושא יציאת בני נוער מעולם הזנות (2008); **ד"ר בלהה דוידזון** - **ערד** כתבה יחד עם **ד"ר רונית ליכט** מאמר על זנות טראנסג'נדרים (2004).

- **באוניברסיטת בן גוריון** **ד"ר גילי צוויקל** עוסקת רבות בנושא הזנות ובסחר בנשים למטרת זנות - גם במחקר וגם בהוראה. עוסקת בין השאר בעמדות הציבור כלפי תופעת הזנות וחוסר הידע שלו לגבי החוקים הנוגעים לנושא. כמו כן היא עוסקת בפרספקטיבה של בריאות הציבור ובפוליטיזציה של המאבקים הפנים פמיניסטיים. הנושא עולה בקורסים שמלמדת 'אלימות ואפליה בריאותית על רקע מגדר', 'מגדר, בריאות ורב תרבותיות', ובמסגרת סמינרים לשנה ג' בBA בהם גם מחקר וגם אקטיביות חברתית. מלמדת גם סטודנטים לרפואה. הוציאה מספר רב של פרסומים בנושא.

- **באוניברסיטת חיפה** **פרופ' צבי איזיקוביץ** משמש יועץ לפרויקט הממשלתי לסיוע לנשים במעגל הזנות - "אופק נשי" בחיפה, מלווה את הצוות הסוציאלי ואת המנטוריות. מקווה בהמשך לכתוב גם חומר

תיאורטי. במסגרת לימודי העבודה הסוציאלית, אין למיטב ידיעתנו כל התייחסות לנושא הזנות. עיסוקו האקדמי התרכז עד כה בנושאים כמו אלימות במשפחה ונערות במצוקה ולא בנושא הזנות; פרופ' אלי זומר הרצה על נושא 'התוצאות הנפשיות של העיסוק בזנות' בכנס 'סחר בנשים, זנות ומה שביניהם' שנערך בשנת 2000, וכן משלב את לימוד הנושא במסגרת קורס בנושא טראומה כרונית בלימודי ה-MA.

- **במכללת אשקלון ד"ר אפרת נווה** כתבה עבודת תזה על אסירות ובה התייחסות לנושא הזנות; ד"ר גבריאל קאבאליון העביר הרצאות וכנסים, וכן הנחה תלמידות בכתיבת עבודות בנושא סחר בנשים. אין התייחסות בהוראה לנושא הזנות המקומית.

- **במכללה האקדמית ספיר שמוליק שיינטוך** מלמד קורס בנושא אנשים חסרי בית בישראל. מתייחס גם לתופעת הזנות כאל גורם המשפיע על חייהם של נשים וגברים ברחוב. בנוסף, רלי קצב (מסטרנטית באוני' ת"א) מעבירה שיעור על נערות חסרות בית, ובו עולה הסוגיה באופן ראשי יותר.

- **במכללת תל חי** אין התייחסות לנושא אך קיימת פתיחות גדולה לשיתופי פעולה.

- **מכללת אריאל** - לא התקבלה תשובה.

- **אוניברסיטת בר אילן** - לא התקבלה תשובה.

החוגים למשפטים:

דיסציפלינה נוספת בעלת חשיבות פרקטית בהקשר של חקר תופעת הזנות היא הדיסציפלינה המשפטית. המאבק העקרוני בין בעלי הגישות השונות לגבי ההתמודדות עם תופעת הזנות בא לידי ביטוי ממשי במערכת החוקית של כל מדינה ומדינה. שאלות חשובות כמו מיסוד הזנות, הפללת לקוחות וקיום קשר עובד - מעביד הינן שאלות שנידונות בעיקר בספרה המשפטית.

- **האוניברסיטה העברית** מציגה מספר התייחסויות: פרופ' יואב דותן, דיקן הפקולטה מציין את הדגש המושם בתכנית ההוראה על שוויון מגדרי, זכויות נשים, נושאים הנוגעים לאלימות נגד נשים וסחר בבני אדם למטרות זנות; ד"ר תהילה שגיא מלמדת שיעור בנושא בקורס 'הגירה בישראל', וכן פרסמה מאמר חשוב על הקשר בין ארגוני מאבק בסחר בנשים וביסוס הזנות המקומית. טיעונה המרכזי הוא כי פעילות מספר ארגוני סיוע הפועלים למען נשים נסחרות מסייעים בפועל לתפיסת הדיכטומיה בין "זנות מבחירה" ל"זנות כפויה", ובכך גורמים לנזק עצום במאבק בתופעת הזנות באשר היא; אורלי קוזין - מלאכי, מהמרכז לחינוך משפטי-קליני מפעילה מס' קליניקות מעורבות חברתית של סטודנטים למשפטים. בין האוכלוסיות - נוער (נושא הזנות עולה בקשר עם נוער מנותק), נשים נפגעות אלימות, נשים מוחלשות. הקליניקה מלווה בקורסים אקדמיים רלוונטיים. בעבר, פעלה הקליניקה של עו"ד נעמי לבנקרון בנושא סחר בנשים. בשנה הקרובה, מתעתדים לפתוח פרויקט בשיתוף ביה"ס לעבודה סוציאלית, שיפעל עם קבוצות של נשים מוחלשות (נשים בכלא, נשים עולות חדשות, נשים מכורות ועוד). במסגרת הפרויקט יועברו לנשים אלה סדנאות העצמה שנתיות; ד"ר אומי לייסנר מלמדת קורס העוסק בזכות האישה לאוטונומיה גופנית - גם בהתייחס לזנות, ראייתה היא מהזוית של 'אין בחירה אמיתית בזנות'; ד"ר אורית קמינר השתייכה בעבר לפקולטה והוציאה מספר פרסומים בנושא זנות כפגיעה בזכויות אדם.

- **באוניברסיטת תל אביב** פועלת עו"ד נעמי לבנקרון העוסקת באופן נרחב בנושא הסחר בנשים והזנות מזה זמן רב - מלמדת וחוקרת. בעבר פעילותה נערכה גם במסגרת מספר מוסדות אקדמיים נוספים - האוניברסיטה העברית, מכללת נתניה, מכללת תל אביב ומכללת רמת גן. חקרה לראשונה את נושא הלקוחות של נשים נסחרות יחד עם חני בן ישראל (2005), וכן את סוחרי הנשים בישראל (2007), ערכה מחקר משווה בין ארבע מדינות בנושא מיסוד הזנות (2007), בחנה את נושא פרסום שירותי הזנות בישראל (2007) ועוד. כיום מלמדת קורס בתל אביב בנושא זנות וסחר בנשים, מנהלת את הקליניקות המשפטיות במכללה למנהל, בין השאר מנהלת במסגרת זו תביעות ועתירות בעניינין של נשים בזנות וקרבות סחר, ופעילה חברתית בתחום; ד"ר הילה שמיר כיום לא עוסקת בנושא, אך עבודת התזה שלה בהרווארד עסקה בהיבטים משפטיים של הזנות בארץ. פרסמה מספר מאמרים בנושא פמיניזם וזנות. גישתה אינה שוללת עקרונית זנות או רואה בה פגיעה בזכויות אדם, אך המציאות הקיימת הינה כזו לדעתה. היא עוסקת בעיקר בשאלת תפקידה של ההסדרה המשפטית בהחלשתן של נשים שעוסקות בזנות ובהעמדתן בעמדה של פגיעות. כמו כן היא עוסקת בשאלת תפקידם של זרמים שונים בפמיניזם בעיצוב כללים משפטיים שמחלישים את כוח המיקוח של נשים העוסקות בזנות; פרופ' ליאורה בילסקי מלמדת במסגרת הקורסים 'גישות פמיניסטיות למשפט', ו'פמיניזם ישראלי' שיעור בסוגיית הזנות. הסוגיה נלמדת בדרך כלל לאחר שנלמדה התיאוריה של הפמיניזם הרדיקלי. בקורס הכללי היא מלמדת גם את נושא הסחר בנשים, תוך התייחסות לדוחות ולפסקי דין. לעיתים מתקיימות הרצאות אורחות בנושא; עו"ד איתי פרוסט כתב עבודת תזה בנושא "הזנות הנעלמות מהעין: נוכחות נפקדות במשפט

המחנה לתעודת נפגעת הפגיעה הנפשית

הישראלית" (2004); יעל סימונדז-יועז כתבה עבודת תזה בנושא זנות וסחר בנשים שעסקה בקונסנזוס ובאמיתות מוחלטות בשיח המשפטי על זנות וסחר בנשים בישראל (2009). כותבת בימים אלו מאמר בנושא ומתכננת להכניס נושא זה לתוכנית הלימודים בשנה הבאה.

- **באוניברסיטת חיפה** פועלת פרופ' שולמית אלמוג שאף הוציאה ספר הבוחן את הזנות כתופעה חברתית ותרבותית ואת ההתייחסות המשפטית כלפיה - "נשים מופקרות" (2008). פרופ' אלמוג מלמדת באוניברסיטה קורס וסדנא מעשית שבסיומה פרסום נייר עמדה (MA ודוקטורט). "תבקש הסדנה לסלול דרך שתוביל לעבר הצעות מעשיות להתייחסות משפטית לזנות, תוך התמקדות ברפורמה ברוח ההסדר בשבדיה - המטיל אחריות פלילית על לקוחות. במהלך הסדנה יידונו ייצוגים תרבותיים של זנות בספרות, בתיאטרון, בקולנוע ובתרבות הפופולארית, תוך ניסיון לעמוד על האופן שבו הייצוגים השונים מושפעים ומשפיעים על היחס לזנות בחברה ובמשפט. עוד נעסוק באופן שבו משליכה תופעת הזנות על טובת הנשים כמגדר, על האינטרסים של החברה בכללותה ועל השאיפה לשוויון מגדרי. בין היתר, מסמך העבודה המסכם יבחן הסדרים משפטיים בארץ ובעולם, ויתרכז בבחינתם המעמיקה ובייזום הצעה לתיקון חוק העונשין." ; ד"ר נויה רימלט עוסקת בתחומי המשפט הפלילי ותיאוריות פמיניסטיות של המשפט. היא מלמדת קורס בשם 'מין, מגדר ומשפט פלילי', ובו מתייחסת לתופעת הזנות. התייחסותה כוללת רקע היסטורי-משפטי, ההסדר הקיים בחוק הפלילי, ביקורת פמיניסטית עליו ועוד. ד"ר רימלט הוזמנה להופיע בפני ועדת המשנה של הכנסת למאבק בסחר בנשים בדיוניה בנושא העמדה לדין של לקוחות. היא הציגה גישה התומכת בהפללת הלקוחות. בנוסף היא הופיעה במספר כנסים הבוחנים מהיבטים שונים את תופעת הזנות.
- **במכללת נתניה** ד"ר מרב שמואל לימדה בעבר סמינריון בנושא סחר בנשים בו עלתה סוגיית הזנות באופן כללי. היא מציבה כשאלה מרכזית את השאלה הבאה: האם יש הבדל בין סחר בנשים לבין זנות בכלל, או שמא זו אותה תופעה? חומר הקריאה כולל דעות לכאן ולכאן.
- **במסלול האקדמי המכללה למנהל** מתנהלות על ידי עו"ד נעמי לבנקרון שתי קליניקות למשפט ושינוי חברתי וכן לזכויות נשים, ובמסגרתן מיוצגות נפגעות סחר; במכון קונקורד למשפט בינלאומי קיים עיסוק בנושא סחר בנשים, בקרוב יפורסמו מאמרים מכנס בנושא; ד"ר צבי טריגר כתב מאמר שפורסם בספר דליה דורנר (2009) בנושא דיני המשפחה וסחר בנשים בישראל כשתי הקצוות של רצף אחד. הוא מרצה בנושא זה במספר קורסים במכללה, באוניברסיטת תל אביב וכן בכנסים שונים.
- **במרכז הבינתחומי הרצליה** לימדה ד"ר מרב שמואל את אותו סמינריון אותו לימדה במכללת נתניה.
- **אוניברסיטת בר אילן** - לא התקבלה תשובה.

לימודי נשים ומגדר:

לימודי הנשים והמגדר שהתפתחו בשנים האחרונות בארץ העניקו מקום מכובד לנושאים הקשורים באופן מיוחד להדרה, אפליה ופגיעה בזכויות של המגדר הנשי. סוגיית הזנות הינה סוגיה הנדונה בעיקרה בשדה הפמיניסטי, וזאת בשל היות מרבית המנוצלים בה - מנוצלות. כמו כן לתופעה יש השלכות רבות על נשים בכלל ועל יחסי נשים-גברים בחברה. השיח הפמיניסטי בנושא הוא מורכב ובעל קולות רבים, הנעים בין הראייה את הזנות בחירה לגיטימית של נשים על גופן, ועד הראייה את הזנות כביטוי של עבדות מודרנית, ניצול ופגיעה בזכויות אדם. חשוב להעלות בהקשר זה גם את קולם של אלפי הגברים והנערים המנוצלים בשלל צורותיה של הזנות, אשר נוטים להיעלם מהשיח הציבורי והאקדמי.

- **באוניברסיטת תל אביב ד"ר אפי זין** מלמדת על תופעת הזנות בתוך הדיון באלימות נגד נשים בקורס "כשפסיכואנליזה פוגשת מגדר". היא מזכירה זנות כאחד מביטויי האלימות הרדיקאלים כלפי נשים, ובעיקר מדברת על הכניסה לזנות כאחד הביטויים הנפשיים של התעללות מינית בילדות. יחד עם זאת, היא ביקורתית כלפי העמדה הפמיניסטית שמציגה זנות באופן חד ערכי כעמדה קורבנית ותומכת בזכותן של נשים להגדיר זנות גם במושגים של בחירה.
- **באוניברסיטת בר אילן ד"ר גלית דשא** עוסקת בתופעת הזנות במסגרת נושא אלימות נגד נשים ובקורס מגדר ומדיניות ציבורית. "מבחינתי זנות היא הפורמט הקיצוני ביותר של שיחזור של נפגעות תקיפה מינית. בתחום של מדיניות ציבורית אני מלמדת גם כמובן על תפיסת המדינה. "; ד"ר אורנה ששון לוי מלמדת שיעור בנושא תופעת הזנות במסגרת קורס על תיאוריות פמיניסטיות.
- **באוניברסיטת בן גוריון ראש התוכנית ד"ר הנרייט דהאן-כלב** מתעתדת לפרסם בקרוב מאמר בנושא 'המדינה כסרסור'. מחקרה עוסק בפוליטיזציה של הזנות ובוחן נושא זה גם מההיבט ההיסטורי. ד"ר דהאן-כלב רואה בזנות ובפורנוגרפיה, כפי שהן היום, חלק בלתי נפרד מתופעת ניצול המיניות על ידי המדינה והקפיטליזם. כתוצאה מכך היא טוענת שגופן של נשים הם אתר ליצירת ממון על ידי סרסורים ולפיקוח על כך על ידי המדינה.
- **באוניברסיטה העברית מרכז לייפר ד"ר אורית קמיר** לימדה עד השנה קורס בנושא תיאוריות פמיניסטיות, שם התייחסה גם לנושא הזנות והפורנוגרפיה כפגיעה בזכויות אדם. במסגרת הקורס השנה נעשה שימוש בספרה של ענת גור "מופקרות: נשים בזנות". הוציאה מספר פרסומים בנושא, ביניהם פרקים בנושא בספרים "פמיניזם, זכויות ומשפט" ו"כבוד אדם וחיה". טבעה את המונח העברי לפורנוגרפיה - "הזנייה מתועדת"; ד"ר שרי אהרוני המלמדת גם במחלקה למדע המדינה, מלמדת במסגרת קורסים בנושאי מגדר והיסטוריה, מגדר ויחב"ל ומגדר ופוליטיקה, שיעור אחד לפחות שעוסק בויכוחים ההיסטוריים סביב שאלת הזנות או בפרקטיקות שקשורות לזנות וצבא. היא משתתפת בכנסים ופעילה בעמותת "אישה לאישה". גישתה ההיסטורית ביקורתית רואה בתהליכים חברתיים, תרבותיים, כלכליים ופוליטיים את הגורם המרכזי להתפתחות של גישות ופרקטיקות ביחס לתעשיית המין בהיסטוריה המערבית המודרנית.

- **במכללת בית ברל פרופ' אסתר הרצוג** וד"ר אראלה שדמי עורכות בימים אלו ספר שכותרתו "זנות, פורנוגרפיה וסחר בנשים". כמו כן, שתיהן כתבו (בנפרד) מאמרים בנושא פורנוגרפיה מתוך גישה פמיניסטית רדיקלית. **פרופ' הרצוג** אף מלמדת קורס שמכונה "סחר בנשים" וקורס שעוסק ב"פורנוגרפיה מזווית חברתית, כלכלית ופוליטית". היא יזמה הרצאות אורח בשאלות שנוגעות בסחר בנשים ונושאים קרובים ואף פעילה חברתית ופוליטית בתחומי המגדר. מכון "תודעה" הוזמן להרצות על תופעת הזנות ע"י ד"ר טל דקל וע"י פרופ' אסתר הרצוג.
- **במכללת תל חי ד"ר אביגיל מור** עוסקת בנושא במסגרת קורס אלימות נגד נשים. **ריטה חייקין** (מנהלת פרויקט מאבק בזנות ובסחר בנשים ארגון "אשה לאשה" - מרכז פמיניסטי, חיפה) מגיעה להרצות. אין מחקר.
- **אוניברסיטת חיפה** - לא התקבלה תשובה.

לימודי חינוך והוראה:

חשיבות גדולה קיימת לדיון בזנות במסגרת לימודי חינוך והוראה, שיכשירו את המורים והמורות לעתיד לקראת המפגש העתידי שלהם עם התלמידים. היכרות עם הנושא יכולה להוות נדבך חשוב וקריטי במניעה של הידרדרות של צעירים וצעירות לזנות מצד אחד, ובמניעת היווצרותו של דור חדש של לקוחות (משתמשים) מן הצד האחר. התפיסות והעמדות החברתיות בנוגע לתופעת הזנות נבנות ומתעצבות בגילאי הילדות/נעורים, ועל כן למערכת החינוך יש תפקיד מרכזי בהבנייתן.

- **במכללת סמינר הקיבוצים חגיגת גור-זין** מדווחת כי בתוכנית חינוך לצדק חברתי עוסקים במכלול בעיות של אי שוויון מגדרי, ונושא הזנות והסחר בנשים עולה בהקשר זה ואחרים. המכללה אף דורשת עבודה בארגונים לשינוי חברתי, ואחת הסטודנטיות עבדה במרכז לסיוע לנשים ביציאה ממעגל הזנות. היא הציגה את עבודתה על הוצאת נשים מזנות בכנס בינלאומי שקיים בשנה שעברה בנושא של חינוך לשלום בשיתוף אוניברסיטת חיפה. המרצה הבולטת שעוסקת בתחום ויש לה מומחיות בנושא היא גל הרמט, אשר כיום עובדת גם באו"ם עם נשים שיוצאות (וגם חוזרות) מזנות במולדובה ומדינות נוספות. הסטודנטים בתוכנית עוברים קורס בפמיניזם שגם הוא עוסק (כאחד הנושאים) בזנות ופורנוגרפיה, בדיכוי דרך מין וגוף. אין מחקר אקדמי מסודר. דוברת עמותת "תודעה" - עידית הראל שמש הוזמנה לשתי הרצאות אורח במסגרת התוכנית.

- **באורנים - המכללה האקדמית לחינוך**, נלמד קורס "שוויון מול הבדלי מינים" בעבר על ידי ד"ר לילך לב ארי, וכיום על ידי ד"ר מרי תותרי, ובו התייחסות לא מבוטלת לנושא של סחר בנשים ולתופעת הזנות; ד"ר ענת ישראלי מתייחסת אף היא בקצרה לתופעת הזנות במסגרת קורס העוסק בנשים. בנוסף, בפורום מגדר ובאחד מימי העיון המוקדשים למגדר הובאו מרצות אורחות להרצות בנושא תופעת הזנות. אין מחקר אקדמי מסודר.

- **המכללה האקדמית בית ברל, בית הספר לחינוך ד"ר שולמית בכר** ראש החוג לחינוך, מלמדת שני קורסים הנוגעים בנושא. קורס אחד העוסק במגדר והשני העוסק בשיח הזכויות בישראל. במסגרת הקורס העוסק במגדר היא מתייחסת לסוגיית האלימות כלפי נשים ובזנות. במסגרת הקורס השני, היא מקדישה כ-3 מפגשים לסוגיית הסחר בנשים ולסוגיית הזנות. כמו כן היא מלמדת קורס נוסף העוסק בשוק העבודה ובהקשר זה מעלה את הנושא.

- **במכללת גורדון לחינוך בחיפה** נמסר כי פרופ' שלמה גיורא שהם מעלה את הנושא במסגרת מספר קורסים; ד"ר יהודית לפידות-ברמן הביעה עניין בשיתוף פעולה ללמידת הנושא.

- **אוניברסיטת בר אילן** כתבו שאין עיסוק בנושא.

- **מכללת קיי** בבאר שבע כתבו שאין עיסוק בנושא.

- **האוניברסיטאות: ת"א, העברית, בן גוריון וחיפה**, וכן **מכללות אחווה, דוד ילין, ולוינסקי** - לא התקבלה תשובה.

החוגים לפסיכולוגיה:

אוניברסיטאות חיפה, בן גוריון, בר אילן, האוניברסיטה העברית ומכללת אשקלון כתבו כי אין עיסוק בנושא והפנו אותנו לגורמים אחרים במוסד. אוניברסיטת תל אביב - לא התקבלה תשובה.

סיכום ומסקנות:

1. קיימת התייחסות מסוימת לנושא הזנות הן בהוראה והן במחקר, בדיסציפלינות השונות.
2. העובדה שבלימודי פסיכולוגיה הנושא לא מופיע כלל, מטרידה ביותר. אנו מדגישים את הצורך הגדול והמתבקש לחשוף את הסטודנטים לתופעה.
3. עיסוק רב יותר קיים בנושא הסחר בנשים, הנתון פחות במחלוקת. יש לציין כי האקדמיה מבחינה בין תופעת הסחר בנשים לבין תופעת הזנות - מכון תודעה מעלה את החשש שהפרדה כזו עלולה ליצור אצל הסטודנט/ית הבחנה בין תופעת הנשים הנסחרות מעבר לים, כתופעה קשה ואכזרית לעומת תופעת הזנות בכללותה שהיא נסלחת ומייצגת צורך חברתי נתון. ניסיונו של מכון תודעה מצביע על כך שכל זנות היא סחר בבני אדם, ולא ניתן להפריד בין שתי התופעות.
4. הוראת הנושא הינה נקודתית ובהתאם למידת מעורבותו של כל מרצה ומרצה, ולא כחלק מתוכנית מוסדרת.
5. מרבית החוקרים והמרצים רואים בזנות תופעה חברתית שאינה רצויה, ובעלת השלכות אישיות וחברתיות קשות. חלקם רואים גם אלמנטים של בחירה בזנות, וחלקם קוראים לאמץ את החוק השוודי המפליל לקוחות ורואה בנשים בזנות קורבנות. כמה מהם הדגישו שהם מנסים להציג מספר גישות רווחות כלפי התופעה.
6. זנות גברים וטרנסגינדרס, על כל מאפייניה והשלכותיה כמעט ואינה נידונה.

ניתן לראות ממכלול הנתונים שנאספו בדו"ח זה, כי קיימת התייחסות מסוימת לסוגיית הזנות במרבית הפקולטות שפנינו אליהן. אולם, חשוב להבחין כי התייחסויות רבות כוללות רק את אזכור הנושא בשיעור אחד או שניים בתוך קורס יחיד, ואף אזכור זה לרוב אינו מובנה בתוכנית הלימודים הקבועה, אלא תלוי במרצה מסוים בעל זיקה לנושא. הדבר משקף את ההתייחסות החברתית בישראל לסוגיית הזנות, אשר רק בשנים האחרונות החלה להיבחן באופן מורכב יותר ולעלות גם בהקשר של זכויות האדם. במשך שנים רבות תופעה זו הודחקה אל מחוץ לתודעה הציבורית, כאשר עצימת העיניים הממסדית והחברתית שירתה היטב את אותם גורמים מנצלים שמרוויחים ממצוקתם של נשים וגברים. ביניהם הלקוחות (משתמשים), הסרסורים, בעלי בתי הבושת, בעלי העיתונים בהם מפורסמים שירותי המין ועוד.

עוד ניתן לראות כי על אף העובדה כי במרבית הפקולטות נמצא "צדיק" אחד או כמה העוסקים בנושא, קולם כמעט ואינו נשמע בספירה הציבורית.

עם זאת, יש לציין לטובה את הפקולטות למשפטים אשר ברובן ניתן לראות התייחסות של מספר אנשי מקצוע לתחום, ואף פעילות ציבורית בנושא.

כמו כן חשוב להוסיף כי תחום הידע הנוגע לתופעת הזנות נמצא בחיתוליו, במיוחד בישראל. מועטים ביותר המחקרים הבוחנים את היקף התופעה, מאפייני המשתמשים, מאפייני העוסקים בזנות, השפעות התופעה על העוסקים בה, על כלל החברה, ומגוון רחב של שאלות מחקריות.

לסיכום, לפי הערכות מכון תודעה, כ- 20,000 נשים, נערות, גברים, נערים וטרנסג'נדרים לכודים בתוך מעגל הזנות. אותו ציבור גדול שחי חיים של אלימות כרונית, יפגוש ביום מן הימים את אותם סטודנטים וסטודנטיות, אם באולמות בית המשפט, או בלשכות הרווחה, וראוי שאנשי המקצוע יהיו מוכנים למפגש זה.

הבנת מציאות הזנות ולמידתה, חייבת להיות מושרשת ומובנית בנושא העומד בפני עצמו בכל אותן פקולטות. הזנות צריכה להיחקר ולהידון כתופעה העומדת בפני עצמה כאשר תופעת הסחר בנשים היא חלק ממנה. תיאוריות שרואות את הזנות ואת העוסקים בה כסוטים צריכות להימחק מספרי הלימוד. מרצים אשר טוענים ומעוניינים לראות את הזנות כסוג של בחירה לפרנסה לגיטימית, חייבים לחשוף את הסטודנטים לגישות האחרות, שרואות בזנות מציאות קשה, שקורבנותיה נקלעו אליה מתוך נסיבות חיים קשות ובמהותה היא מציאות של פגיעה אקוטית ומתמשכת בכבוד האדם ובחירותו.

סוגיית הזנות היא סוגיה חברתית, את הדיון עליה יכולה וראויה להוביל האקדמיה. אנו מקווים כי באמצעות דוח זה יתחולל שינוי במוסדות ההשכלה הגבוהה, לכיוון של העמקת המחקר והלימוד של תופעה חמורה זו. התגייסותה של האקדמיה בלימוד התופעה לעומקה ואף בהנהגת מהלכים אקטיביסטים, יכולה להיות פורצת דרך במסגרת המאבק בתופעה, וביעור נגע הזנות.